

o atitudine fundamental avocațială, practic incompatibilă cu obiectivitatea. Tentația construirii unor judecăți de valoare truate este aproape imposibil de depășit. Substratul pare a fi o inconfortabilă și interesantă psihologie de marginal. Nici cei mai avizați dintre comentatori, sub raportul culturii literare și sefistice, nu reușesc să depășească pe deplin o anumită criză identitară²¹.

Argumentări *pro domo*

Deosebiriile dintre mentalitatea literaților și cea a sefiștilor conțin premisa unei cooperări negative, de tipul concurenței din comerț sau din sport¹. În competiția pentru succes, literații se văd obligați să preia anumite teme sefistice, pentru a nu pierde contactul cu evoluția realității non-verbale. Pe de altă parte, pentru a nu se bantustaniza, sefiștii trebuie să țină cont de regulile profesionale ale literaților. Cooperarea dispare în următoarele situații: 1. Sefiștii sunt asimilați de către literați, pierzându-și condiția. Literatura fagocitează sefeul. 2. Sefiștii neagă toate cutumele literaturii și scriu în consecință. În primul caz, sefeul se perimă, textele respective migrează în diverse constelații (para)literare. Renunțarea sistematică la regulile literaturii, în schimb, mărește forța centripetă a sistemului. Sefeul devine interesant pentru un cerc tot mai restrâns de inițiați.

Nici una dintre variantele de mai sus nu se concretizează, sefiștii preferând, cel puțin până în anii din urmă, să preia câte ceva din profesia de literat, inclusiv în domeniul teoretizărilor, fără a renunța însă la paradoxul autonomiei, aducător de identitate distinctă. Inventând o proprie teorie de tip literar, sefiștii își păstrează poziția contradictorie. Literații, în schimb, practică o retorică elitistă. Ei consideră sefeul o literatură de calitate îndoielnică sau chiar dăunătoare. Sefiștii ar dori un ținut autonom în țara literaturii, literații preferă să-i țină în afara granițelor lor.

Două surse

Începuturile fenomenului sefistic în România prefigurează destul de vag mentalitatea autonomistă de mai târziu și ingredientul esențial al acesteia: lipsa de preferință pentru literatură. Diverși autorii se interesează de știință și de tehnologie, folosesc motive și modalități sefistice, propun anumite teoretizări ale interesului lor pentru știință și tehnică, dar nu consideră că li se cuvine un ținut literar de sine stătător. Nu există o comunitate sefistă, păstrătoare a unei mentalități distincte. Există însă și câteva excepții, una fiind Victor Anestin (1875-1918), autor și personaj reprezentativ pentru ceea ce avea să devină mentalitatea sefistă. Pasionat de astronomie, vulgarizator prolific al acestei științe, autor de sefeuri rău scrise, jurnalist lipsit de securitate materială, Anestin este semnificativ prin antipatia sa declarată față de literatură și scriitori, față de domeniul esteticului, atitudine devenită un ingredient tradițional al mentalității sefiste. Sefiștii români de mai târziu păstrează lipsa de preferință pentru literatură, dar o exprimă în forme mai sofisticate, paradoxul autonomiei fiind cea mai importantă dintre acestea. Cornel Robu, cel mai minuțios exeget al lui Victor Anestin, se detașează net de respectiva atitudine, considerând-o o „boală a copilăriei”, fără nici-o legătură cu sefiștii români evoluți de astăzi:

„Fisura logică din poziția lui Victor Anestin față de literatură nu rămâne [...] mai puțin gravă. [...] Și nu doar pentru că trădează o secretă infirmitate spirituală, congenitală conformației sale mentale de autodidact, rămas la acest capitol, estetic, cu o elementară și flagrantă lacună.”²

În realitate, nu este vorba despre vreo lacună reprobabilă, cu atât mai puțin despre vreo infirmitate, ci despre o preferință. Amarele reproșuri făcute de exeget lui Anestin nu sunt temeinice decât în cadrul unei retorici

printre altele posibile și legitime, aceea în favoarea esteticului. Ca și C. P. Snow³, peste decenii, Victor Anestin afirmă, cu mijloacele jurnalistului, că există două culturi distincte, a oamenilor de știință și a literaților. Deși se declară scriitori și critici literari, adică literați, sefiștii nu abandonează, cel puțin până în anii din urmă, preferința pentru domenii ale cunoașterii neinteresante în mod special pentru literați. Cum vom vedea, ei încearcă să concilieze cele două culturi, fără rezultate notabile, din punctul de vedere al literaților. Preferința lui Victor Anestin, brutal dar sincer exprimată, nu dispare practic niciodată, în ciuda diferitelor piruete dialectice. Teza conform căreia știința și tehnologia deghețate în haine literare sunt mai interesante decât condiția umană, înțeleasă în sensul tradițional al literaturii, n-a dispărut niciodată pe deplin din modul sefist de-a vedea lucrurile. Delimitarea de literatură nu se poate dispensa de o asemenea teză.

A doua prototeoretizare, ca să spunem așa, derivă din ideologia comunistă. Autoritățile comuniste le acordă sefiștilor anumite avantaje materiale. Aceștia sunt chemați să justifice „încrederea acordată”, scriind texte conforme cu directivele lansate de kulturnicii acelor timpuri, sprijinind anumite teze. Optimismul privitor la viitorul comunist, încrederea cvasireligioasă în posibilitățile științei și tehnologiei, subordonarea individului uman unor obiective ale colectivității, posibilitățile educative ale sefeului sunt cele mai importante. Aceste mituri ale eficienței sunt preluate din ideologia oficială sovietică a acelor ani⁴. Este ușor de observat că valorile tradiționale ale literaturii nu se regăsesc decât parțial în tezele comuniste referitoare la literatura științifico-fantastică. De remarcat de asemenea faptul că doctrina comunistă referitoare la literatura derivată din știință și tehnologie conține o implicită, mai mult sau mai puțin subtilă, sugestie depreciativă la adresa literaților tradiționali și a preocupărilor lor „burgheze” pentru trăirile omenești.

Lucrurile evoluează mult față de anii când apare colecția lui Adrian Rogoz, unde dezideratele ideologice de mai sus sunt ilustrate în mod

copios. Totuși mentalitatea sefistă românească păstrează până după anul 2000 anumite sechele ale maladii ideologice concretizate în texte numite de Cătălin Ionescu „communitic fiction”, în esență deosebit de cel occidental prin miturile sale optimiste cu privire la viitor⁵. Exegeții de astăzi ai sefeului românesc nu dau o atenție deosebită acestor lucruri, considerând că este vorba despre o perioadă revolută. Într-adevăr, recunosc ei, a existat o vreme când tehnicismul compromitea sefeurile sub raport literar, dar această epocă este de domeniul trecutului. Comentând scrierile lui Victor Anestin, Cornel Robu, de exemplu, vorbește despre o „boală a copilăriei”. Cu alte cuvinte, astăzi sefiștii români trăiesc într-o bună înțelegere cu valoarea estetică. Lucrurile stau așa doar în principiu. Însăși teoria specificității sefeului în raport cu literatura este condiționată de o delimitare, explicită sau implicită, de domeniul valorii estetice. Astfel raționează literații, cel puțin. Oricum ar fi, în paradoxul autonomiei există un important ingredient derivat din ideologia comunistă.

Retorici ale (non)apartenenței

(Non)apartenența sefeului la literatură este obiectul principal al disputei dintre literații și sefiștii români, manifestată cel mai adesea sub forma monologului identitar al sefiștilor. Asemănătoare întrucâtva cu diferendele doctrinare dintre reprezentanții unei biserici-mamă și cei ai unei secte, această dispută scade în intensitate în anii de după 2000, pe măsură ce sefiștii nu mai sunt sprijiniți de oficialități, iar literații sunt nevoiți să se descurce singuri sub raport material, de regulă prin colaborări în presa scrisă și la televiziune, de natură să le atenueze mentalitatea elitistă. Vom menționa câteva dintre cele mai importante tipuri de intervenții, cu mențiunea că nu țintim o istorie a ideilor literare/sefistice, urmărind doar elementele constitutive ale unor retorici distincte.

„Avocați”

În general, sefiștii cu o cultură filologică mai redusă, de regulă proveniți din intelectualitatea tehnică, trasează o linie de demarcație netă între literatura *mainstream* și sefeu, a doua categorie fiind socotită superioară sau cel puțin preferabilă. Poziția intelectuală (și implicit existențială, câtă vreme opțiunea de lectură capătă accente pasionale) a acestor sefiști canonici, ingineri, fizicieni, matematicieni, informaticieni etc. nu este defel confortabilă. Pentru a-și sprijini textele preferate și a le argumenta independența față de literatură, ei nu au la dispoziție o metodologie originală, trebuie să recurgă tot la teoria literaturii. Este drept, în ultima jumătate a secolului trecut s-au acumulat o serie de teoretizări referitoare la sefeu, cele mai multe dintre acestea fiind scrise în limba engleză. Sefiștii pot să le invoce, fără a găsi însă în ele o metodologie de valorizare independentă de valoarea estetică. În cele mai multe ocazii, sefiștii canonici sunt nevoiți să recurgă la patosul gazetăresc, caracteristic autodidacților, sau la o sofistică dificil de păstrat la niveluri dialectice înalte. Retorica lor poate fi înțeleasă folosind disociația propusă de Vernon K. Robbins⁶ între *contraculture* și *counterculture*, respectiv între cele două moduri distincte de raportare la cultura dominantă.

În opinia acestui autor, contracultura (sau cultura de opoziție) nu implică decât cel mult o singură generație, iar retorica ei este una a negării, exprimând o reacție de respingere față de anumite valori și practici ale unei alte culturi. Contracultura nu creează o bază alternativă de valori și nici un alt sistem de înțelegere al unui anumit domeniu al cunoașterii. În plus, nu dezvoltă un set specific de instituții, menite să asigure grupului o anumită autonomie. Observăm că există caracteristici contraculturale în pledoariile sefiștilor, dar acestea nu depășesc un anumit nivel. Excepția ar fi teoreticienii semidocți (în sensul culturii literare) de la *Jurnalul S.F.* Repetatele referiri ale acestora la antielitismul sefiștilor români, cu referire clară la modul cult de-a scrie al literaților, precum și modul lor brutal de-a

face critică cvasiliterară fără să știe cum se procedează au caracteristici contraculturale evidente. O dovadă a apartenenței contraculturale este și dispariția relativ rapidă a revistei și a mentalității corelative acesteia. După ce gruparea de la *Jurnalul S.F.* s-a dizolvat, sefiștii (inclusiv cei canonici) au revenit la cultivarea tradiționalei lor relații ambigue cu literatura.

Retorica generată de *counterculture* (cultură alternativă) pare mai apropiată de cea a sefiștilor, prin caracterul ei de erezie culturală:

„Its rhetoric is a culturally heretical rhetoric that evokes 'a new future', not an alien rhetoric that evokes the preservation of an 'old culture (real or imagined)'. Counterculture rhetoric implies 'alternative mini-cultures which make provisions for both sexes and a wide range of age groups, which are capable of influencing people over their entire life span, and which develop appropriate institutions to sustain the group in relative self-sufficiency' (at least twenty-five years). Counterculture rhetoric evokes the creation of 'a better society, but not by legislative reform or by violent opposition to the dominant culture.' [...] In other words, 'social reform is not a preoccupation' of counterculture rhetoric. It evokes a willingness to live one's own life and let the members of dominant society go on with their 'madness'. Yet, an underlying theme is the hope of voluntary reform by the dominant society in accord with the new model of 'the good life'. Fully developed counterculture rhetoric expresses a constructive image of a better way of life.”⁷

Operând cuvenitele translații din câmpul vieții reale în cel al lecturii, observăm similitudini frapante. Sefiștii nu sunt niște reformatori sociali, nu vor să impună vreun nou model pentru a ajunge la o „viață mai bună”. Le sunt caracteristice, în schimb, longevitatea culturală și capacitatea de-a crea instituții, fie acestea și destul de fragile în raport cu acelea consolidate de literați. Ei reușesc de asemenea să implice în comunitatea lor persoane

din grupuri sociale diferite, spre deosebire de maximaliștii contraculturali, sprijiniți de oameni aflați la prima tinerețe. Și în această împrejurare iese la iveală asemănarea dintre comunitatea sefistă și grupările creștine neoprotestante, adepte ale dogmelor biblice, dar propunând retușuri importante ale acestora, precum și ale ritualurilor. După cum neoprotestanții nu se rup total de doctrina creștină originală, sefiștii nu se despart totalmente de literați, în primul rând fiindcă scriu și citesc texte cvasiliterare. O altă asemănare este anularea cât mai deplină a emoției actului de-a scrie și a celui de-a citi. Bisericile creștine tradiționale (cea ortodoxă într-un mod mai accentuat) pun în centrul practicii lor sacramentale generarea unor emoții, prin mijloace magice. Diversele varietăți de protestantism, în schimb, înlătură asemenea elemente, punând în centrul credinței opțiunea rațională și exprimarea ei prin adoptarea unor principii morale.

Teoreticienilor literari de profesie, pledoariile sefiștilor canonici le par naive și amatoristice. Membrii mișcării sefiste, în schimb, le găsesc îndreptățite și demne de-a fi asumate.

Când se decid să devină teoreticieni, sefiștii cu pregătire filologică aduc argumente mai nuanțate, tipul *counterculture* al retoricii lor fiind vădit. Dacă autorii tip *contraculture* susțin teza că sefeul este *altceva* decât literatura, filologii „convertiți” susțin că sefeul este *un fel de* literatură. Partizanatul lor este mai temperat, fără a lipsi vreodată. Reprezentanți pentru această categorie sunt Florin Manolescu, Mircea Oprea, Cornel Robu și Radu Pavel Gheo. Argumentațiile respective se află, în general, la un bun nivel profesional, în sens literar. Literații le pot reproșa un punct de plecare sofisticat, precum și încercările de-a prezenta drept literatură unele sefeuri.

Florin Manolescu introduce în discuțiile românești despre sefeu, generosul raport de 90% - 10%:

„Într-o proporție de aproximativ 90%, literatura S.F. este o *literatură populară* (numită și *literatură de consum*, *paraliteratură* sau *Trivialliteratur*), cu o valoare estetică și de cunoaștere foarte redusă.”⁸

O afirmație interesantă, dar rămasă fără urmări în cartea respectivă, constată literații. Teoreticianul nu descoperă un criteriu original de departajare a celor două categorii de sefeuri, indiferent față de valoarea literară. Unele afirmații ale sale, de tipul:

„... literatura S.F., obiectul de cult al fanilor, este literatură pe o *cale proprie*”⁹

sau

„... S.F.-ul exigent și grav reprezintă o literatură a celor mai importante probleme ale omului, ca specie, o literatură vie, aflată din punct de vedere al semnificației umane, cu un pas înaintea literaturii de azi. Cele patru serii de schimbări radicale din cea de a doua jumătate a secolului XX, explozia demografică, explozia de automatizare, explozia de informații și explozia de libertate, cum le numește Asimov, sunt, toate, teme ale literaturii S.F.”¹⁰

nu conțin vreo metodă originală de valorizare, independentă de căutarea literarității. Așa stând lucrurile, cartea lui Florin Manolescu rămâne, în opinia literaților, o meritorie cercetare de tematologie. Sub aparența obiectivității, ea este dominată discret de paradoxul autonomiei sefiste. *Literatura S.F.* (1980) lansează, în plus, proiectul „invaziei” sefiste în literatură, utopic din punctul de vedere al teoriei literare:

„... pentru a deveni o literatură matură, orice S.F. trebuie să îndeplinească două condițiuni:

1. Să devină conștient de propria lui tradiție.
2. Să pătrundă în conștiința criticii și a istoriei generale a unei literaturi.”¹¹

În opinia literaților, sefeurile pot pătrunde în istoria literaturii numai ca literatură, nu și ca sefeuri. Mânat de preferința sa necondiționată de lectură și de asumarea paradoxului autonomist, teoreticianul neglijează acest aspect esențial.

Posteritatea ideilor din cartea lui Florin Manolescu este îndelungată. Multă vreme, sefiștii români se arată mâhniți de insuficienta atenție acordată de criticii și istoricii literari producțiilor lor. În același timp, ei își păstrează intactă convingerea că textele preferate de ei sunt cea mai bună literatură cu putință. Încercările lor de-a simula mecanismele vieții literare în comunitatea sefiștă românească se datorează și cărții lui Florin Manolescu.

În context, interesează opiniile lui Radu Pavel Gheo, din *Despre science fiction* (2001). Pasionat de sefeu, dar având cultură filologică și bun gust literar, acest teoretician conchide:

„... într-un anumit sens, nu există literatură *science fiction* (sintagmă oricum pleonastică). [...] literatura nu poate fi – până la urmă – decât bună sau proastă. [...] am încercat – nu primul, dar mă tem că printre primii – să plasez SF-ul într-un context literar general și să-l analizez cu instrumentele criticii și teoriei literare, fără a-i ignora diferența specifică.”¹²

Date fiind cutumele mișcării sefiste de la noi, Radu Pavel Gheo nu abandonează pe deplin paradoxul autonomiei, în ciuda precizării de mai sus. (Aceasta este sugerată prin sintagma *diferența specifică*.) Ca urmare, unele dintre analizele sale sunt permissive, fardând cu delicatețe realitatea estetică modestă a unor texte scrise de sefiști români. Dacă ar fi procedat cu deplină sinceritate, autorul ar fi riscat “excomunicarea”.

Nu discutăm gusturile literare sau sefiste ale unui teoretician sau ale altuia. Reținem, în schimb, posibilitatea unui mecanism al preferinței. Este aproape sigur că Radu Pavel Gheo și-a dat seama că lucrarea sa ar fi arătat altfel în condițiile unei depline obiectivități estetice. Ce l-a determinat atunci să “trișeze” puțin? Se pare că a intervenit ceva asemănător dependenței. La prima vedere, preferința pentru sefeu, în defavoarea literaturii, pare un act intelectual derizoriu. Adversarii sefeului astfel o și descriu. Privind însă lucrurile de pe celălalt versant, perspectiva se schimbă. Opțiunea pentru lectura sefistică, una dintre cele posibile, nu poate fi condamnată din principiu. Suficient colorată emoțional, asumarea paradoxului autonomiei capătă un prestigiu subiectiv remarcabil.

Încercarea lui Radu Pavel Gheo de-a depăși tradiționalul partizanat sefist și suportul sofistic al acestuia se oprește, după cum s-a văzut, undeva la jumătatea drumului. Pasul decisiv ar fi însemnat, în fapt, o părăsire a mișcării sefiste, probabil frustrantă. Principala forță centripetă a mișcării sefiste este tocmai asumarea paradoxului. Radu Pavel Gheo n-a reușit să sacrifice confortul psihic oferit de apartenența la comunitate atât de mărinimoasă precum cea sefistă, în favoarea adevărului estetic.

Cartea lui Mircea Opriță, *Anticipația românească - un capitol de istorie literară* - , ridică asumarea paradoxului la un nivel încă neatins de comentatorii și teoreticienii sefeului românesc. Erudit în domeniul său preferat, posesor al unei scriituri suiple, autorul pornește de la premisa că sefeul este o parte distinctă a mării literaturi. El adoptă astfel teoretizările lui Florin Manolescu. Concluzia sa este foarte optimistă:

“Avem o anticipație poate mai puțin speculativă, dar în orice caz mai literară decât a multor altora. În ciuda semnelor contrarii, literaritatea pare să fie o trăsătură fundamentală a SF-ului românesc.”¹³

Afirmația referitoare la literaritate este o inexactitate explicabilă prin dorința autorului de-a se alinia cât mai deplin ethosului sefistic, de-a dovedi că și-a asumat definitiv paradoxul autonomiei.

Argumentându-și convingerea, Mircea Opriță analizează o profuziune de sefeuri, manifestând o îngăduință critică demnă de un Perpersicius. Cu nesfârșită complezență, în monumentalul volum sunt menționați toți autorii români de sefeuri. Până și celor mai modeste texte le sunt găsite calități demne de luat în seamă. Literații constată că nu este de fapt vorba despre o istorie literară, epurată de textele ne semnificative estetic, ci despre o enciclopedie a sefiștilor români. Generoasa afirmație despre literaritate rămâne o licență critică, tonică probabil pentru sefiști, dar îndoielnică pentru istoricii literari.

Anticipația românească este cel mai semnificativ exemplu de asumare a paradoxului sefist. În viitorul apropiat, este greu de presupus că vreun sefist român va reuși să atingă o anvergură asemănătoare. Sacrificând, din punctul de vedere al literaților, adevărul estetic, Mircea Opriță pledează pentru paradoxalul adevăr sefistic: sefeurile sunt un fel de literatură, dar valoarea lor esențială este independentă de literaritate.

Cornel Robu¹⁴, duce mai departe încercarea de legitimare rațională a paradoxului sefistic, al autonomiei contradictorii față de literatură. Nu este vorba despre un demers de tip jurnalistic, precum pledoariile tradiționale ale sefiștilor români. Eseistul apelează la argumente erudite, citând numeroși esteticieni, de regulă dintre cei clasici, precum Kant, Schiller, Edmund Burke, Poe. Scriitura sa este agreabilă, iar digresiunile umoristice sunt numeroase. Spre deosebire de literatură, susține Cornel Robu, sefeurile nu produc doar plăcere estetică. Acest fel de texte îi induc cititorului, în plus, *the sense of wonder*, senzația de uimire, de miracol. În opinia eseistului, această calitate specifică “dă expresie unei epifanii a sublimului”¹⁵. Spectaculoasă și plauzibilă la prima vedere, teoria se întemeiază pe un sofism, în opinia prezumată a teoreticienilor literari. Sublimul¹⁶ este prin natura lui inaccesibil oricărei reprezentări prin

imagini. El este accesibil doar intuiției nemijlocite. Prin urmare, nu este necesar să citim sefeuri pentru a avea „revelația” sublimului matematic (referitor la imensitatea lumii) sau a celui dinamic (referitor la puterea nesfârșită a lumii). Este suficient să contemplăm un apus de soare sau să privim la televizor imagini cosmice. În plus, conceptul de sublim, într-o măsură mai accentuată decât acela de frumos, suferă în contemporaneitate o anumită demonetizare. Pe fondul unei degradări a valorilor romantice, „sublim” este folosit astăzi mai degrabă în mod ironic, semnalând o mutație de mentalitate. Atunci când contemplă imensitatea cosmică, omul de azi înclină mai degrabă să-și imagineze un meteorit amenințător și mai puțin să se lase în voia emoțiilor dureroase generate de sentimentul sublimului.

Se pare că teoria lui Cornel Robu este o premieră mondială, apreciată ca atare de teoreticienii sefeului. Noi reținem din ea mai ales sugestia că sefeul este altceva decât literatura. Exprimând o asemenea intuiție, Cornel Robu se dovedește un deschizător de drumuri, prefațând epoca actuală, când tradiționala retorică a apartenenței sefeului la literatură este învechită și, s-o spunem, plictisitoare. Esteticianul clujean este original și prin maniera de a-și concepe cărțile. Mircea Oprea, în masiva sa istorie a sefeului românesc, respectă cutumele profesionale instituite de literați. Citează cu măsură, reușește o tonalitate de tip academic, aparatul său critic este conceput în stil tradițional. Cele două ediții ale lucrării sale, pot fi eventual contestate sub raportul ideilor, nu și ca performanță profesională. Altfel procedează Cornel Robu. Citatele oferite de el sunt neobișnuit de lungi și de numeroase, ocupând probabil o jumătate din carte, dacă nu cumva mai mult. Eseistica se transformă astfel într-o acțiune de antologare. Având o pasiune pentru sefeurile de limbă engleză, autorul traduce lungi pasaje din acestea, oferindu-le în stil promoțional cititorilor săi. Meritele sale de traducător sunt incontestabile. În plus, cele două cărți conțin nesfârșite liste de titluri înrudite tematic, nerelevante pentru un istoric literar. Astfel, în *O cheie pentru science-fiction* există o copioasă

anexă intitulată *Maniera de intitulare în science-fiction. Titluri parolate*, iar în *Paradoxurile timpului în science-fiction*, se află o continuare, numită *Timpul ca parolă în titlurile sf*. Efortul tematologic al autorului este uriaș. La acestea se adaugă preferința pentru digresiuni, de regulă inserate într-un stil ludic. Niciodată un istoric literar tradițional nu întreprinde ceva asemănător. Mai întâi, pentru că are în vedere niște unicate estetice, iar clasificarea acestora după criterii cum ar fi titlurile i s-ar părea un fel de apostazie. Apoi, pentru că „religia frumosului” îl împiedică să practice zeflemeaua, fie aceasta și doar implicită, în stil postmodernist. Modul amuzat-descriptivist al lui Cornel Robu semnaleză depășirea unei asemenea atitudini.

Cele două cărți ale sale sunt destinate în mod vădit sefiștilor și mai puțin sau chiar deloc specialiștilor în literatură. Aceștia din urmă i-ar găsi și un alt neajuns, în afară de cele menționate mai sus. Astfel, n-ar scăpa necriticată risipa fenomenală de cuvinte. Situația specială a lucrărilor de acest gen ne determină însă să credem că nu va fi cazul. Cartea nu va fi criticată, după cum n-a fost nici cea semnată de Mircea Opriță. Teoreticienii literari nu iau asemenea cărți în serios, iar sefiștii, cuprinși de reconștință în fața unor tomuri atât de masive, nu au și nu vor avea decât cuvinte de laudă pentru ele. Sunt reacții-tip. Chiar și când nu sunt de acord cu teoria unui membru al comunității lor (desigur dacă nu cumva este vorba despre vreun „eretic”), sefiștii sau simpatizanții comunității sefiste recurg la dojeni nespuse de blânde, așa cum procedează Sorin Antohi, atunci când comentează prima carte a lui Cornel Robu:

„Dar originalitatea interpretării lui Cornel Robu [...] este indubitabilă! Putem să respingem cât vom voi teza foarte simplă a lui Cornel Robu, putem să-i demontăm demonstrația (între altele reproșându-i lectura reduționistă a surselor); nu cunosc teorii rezistente la astfel de încercări! Importantă este noutatea perspectivei, abilitatea susținerii ei, pentru a nu mai vorbi despre

efectul secundar atât de scump fanilor: aducerea SF-ului în zona cea mai onorabilă, ba chiar prestigioasă, a dialogului intelectual.”¹⁷

Cărțile lui Cornel Robu sunt ilustrative și pentru ceea ce am numi patos sefistic, semnul asumării depline a paradoxului. Nici-un dubiu nu umbrește preferința ireversibilă a autorului. O dovadă sunt și accentele emoționale, neobișnuite într-o cercetare științifică. În loc să înșire imperturbabil argumente și citate, Cornel Robu pare a avea starea de spirit năvalnică a unui îndrăgostit. Într-un citat din Alexei Panshin, el își descoperă propriile trăiri. Este vorba despre momentul când cititorul se transformă într-un sefist fervent:

„...a fost teamă, și venerație, și fior, și cutremurare, și putere, și adevăr, ca și cum timp de-o scurtă clipă o zeiță fi și-ar fi ridicat vălul în fața mea”.¹⁸

Este descrierea unei revelații mistice. Greu de găsit un text mai potrivit pentru sugerarea momentului când paradoxul sefistic este asumat.

O categorie interesantă este formată din câteva teoretizări pretențioase, unde retorica de tip contracultural de la *Jurnalul S.F.* este reluată la un nivel aparent academic. Din punctul de vedere al literaților, aceste texte fac parte din ceea ce s-ar putea numi critică populară. Primul exemplu este un articol apărut într-o publicație universitară¹⁹. Alături de susținerea cunoscutului paradox aflăm aici și referiri la calitatea transliterară a sefeului. După ce trec în revistă o serie de opinii referitoare la postmodernism, autorii încep brusc bine cunoscuta pledoarie. Se precizează că sefeul nu face parte din literatura populară, ci din cea cultă, împreună cu fantasticul și cu horror-ul. Literaturile imaginarului s-ar afla într-un raport de opoziție cu modelul realist. Întregului text îi este specifică o anumită vâscozitate argumentativă. Iată un exemplu:

„De aceea vom conștientiza un singur sens al postmodernismului literar: realul transformat în ficțional datorită limitelor tehnice ale limbajului.”²⁰

Greu de înțeles ce vor să spună de fapt autorii, constată literații. Aceeași impresie o au aceștia din urmă atunci când se trece la discutarea sefeului în ceea ce acesta are specific. După ce includ sefeul printre „literaturile imaginarului”, autorii arată:

„Raportându-ne la *science fiction*, am evitat să-l descriem ca pe un gen literar, după modelul altor genuri cu care se înrudește, de altfel: *fantasy*, *horror*, polițist, detectivistic, de aventuri etc. Reținerea noastră în etichetarea imediată ca 'gen' provine din resursele domeniului SF de a pătrunde în sfera comportamentală.”²¹

Cu vădită stângăcie stilistică, autorii par a se referi la calitatea lecturii sefistice de-a induce și de-a întreține un mod existențial distinct. Este sugerată ideea că sefeul nu este de fapt literatură.

Un volum ilustrativ pentru critica sefistă, echivalent conceptual al literaturii populare, este *SCIENCE FICTION. Definiții. Origini. Fondatori*, de Mircea Naidin²². Autorul, cadru universitar, ne oferă o improvizație îndoielnică, dovedind că studiile filologice nu conduc neapărat la acribie. Satisfăcătoare pentru sefiști, cartea are suficiente neajunsuri pentru literați. Aceștia din urmă descoperă numeroase semne ale veleitarismului. Cea mai mare parte a cărții pare a fi formată din fragmente traduse²³ din lucrări de referință. Autorul lansează și o serie de speculații desemnate drept contribuții personale, multe dintre ele discutabile sub raport logic. Sunt manifestări ale unui efect de enclavă. Scriind pentru sefiști și știind de la bun început că aceștia, din principiu, vor fi complezenți²⁴ față de cartea sa, autorul lasă deoparte prudența științifică, îndoiala metodologică și scrupulul stilistic. El scrie cu lipsa de ezitare a unui jurnalist expeditiv, fără

teamă de improprietăți și formulări hazardate. O asemenea atitudine, scuzabilă într-un articol de ziar, are efecte nedorite într-o carte, sunt de părere literații. Caracteristică pentru autorul de critică populară este și preluarea jurnalistică a unor opinii ale altora, fără a cita vreo sursă, atunci când discută despre natura extraliterară a sefeului, prezentând ipoteza ca și cum i-ar aparține²⁵. Dincolo de slăbiciunile profesionale, în sens literar, reținem apartenența autorului la o atitudine neuzuală printre sefiștii cu studii filologice, caracteristică mai degrabă pentru „tehnocrați”.

Adepții unei retorici de tip *counterculture* sau ai uneia de nuanță contraculturală, prezentați mai sus, fac parte în egală măsură din categoria „avocaților” înfocați ai sefeului. Din familia lor spirituală, în chip de rude îndepărtate, țin și susținătorii ocazionali ai genului, de felul lui Silvian Iosifescu sau Ov. S. Crohmălniceanu²⁶. Practicanți ai neutralității binevoitoare, cei doi scriu despre sefeu fără să arate că îl consideră inferior sau superior literaturii. Semne ale unei preferințe pentru literatură pot fi totuși detectate. Astfel, Silvian Iosifescu plasează sefeul într-o categorie implicit paraliterară (literatura de frontieră), iar aprecierile sale sunt mai degrabă politicoase decât aprobative. Ov. S. Crohmălniceanu, la rândul lui, pare amuzat atunci când vorbește despre sefeu, sugerând astfel că este totuși vorba despre un gen minor, deși agreabil prin anumite realizări ale sale. Cu precauțiile explicabile ale unor profesioniști, cei doi teoreticieni sprijină sefeul prin simplul fapt că îi acordă atenție. Retorica lor este una de tranziție spre atitudinea de neutralitate culturală cultivată de istoria mentalităților.

Retoricile românești ale (non)apartenenței sefeului la literatură capătă un plus de claritate, atunci când le comparăm cu unele demersuri similare din alte spații culturale, dominate și acestea, direct sau indirect, tot de paradoxul identității.

Înlocuirea valorii estetice prin valoarea de comunicare și anticiparea modului de-a vedea lucrurile al unor istorici contemporani ai mentalităților apar la Robert Escarpit, cu mai bine de trei decenii în urmă:

„Avem, oare, dreptul să confundăm judecata estetică – operație practică de o neînsemnată minoritate de cititori – și comunicarea literară – fenomen infinit mai larg, de masă, mai complex și de natură cu adevărat colectivă?”²⁷

Adevărul că respectivele concepte fac parte din categorii diferite și drept urmare nu are rost să fie comparate este pus între paranteze, lansându-se astfel un sofism menit să facă școală. Practicând denegația retorică, Robert Escarpit, jurnalist fervent și autor al câtorva sefeuri, nu critică o confuzie, ci o promovează el însuși, făcând astfel o discretă reverență către partizanii literaturii populare, implicit ai modului sefistic de-a scrie, ai ideii că talentul inefabil și profesionalismul promovate de către o minoritate de literați, precum și judecata estetică a acestora sunt, la urma urmelor, niște vorbe goale. Desigur, Escarpit nu recunoaște vreodată că nu este obiectiv atunci când compară literatura elitelor cu aceea destinată lecturii populare, dar anumite nuanțe sunt revelatoare:

„Dacă se admite că faptul literar este un fapt social, atunci nu poți acorda grade în cadrul 'literarității'. Calitatea operei trebuie să se definească ea însăși în termeni furnizați de societate. [...] Pentru fiecare epocă și aproape fiecare operă în parte, ar trebui să măsurăm intensitatea comunicării literare, să descifrăm relațiile dintre 'codul' operei și cel al unui anume public, să apreciem motivațiile și efectele lecturii...”²⁸

Spre indignarea literaților și spre satisfacția sefiștilor, sociologul afirmă în subtext că aprecierile esteticienilor și ale criticilor literari de profesie nu contează prea mult, important fiind în ce măsură o carte este citită sau nu. Se pare că obținerea unei poziționări absolut obiective față de cele două percepții ale literaturii este practic imposibilă. Însuși Robert

Escarpit, sociolog literar situat teoretic pe o poziție de imparțialitate, se dovedește a fi un “neosefist” *avant la lettre*, o rudă culturală mai rafinată a teoreticienilor de la *Jurnalul S.F.* El prezintă într-un mod obiectiv, sub raport formal, argumentele elitei literare, dar pactizează discret cu oponenții acesteia, atunci când sugerează că, în fond, criteriul sociologic este superior celui estetic.

Ilustrări mai recente, ale aceleiași mentalități discret antielitiste, datând din 2000, sunt comentariile semnate de universitarul francez Roger Bozzetto, în *Ecrits sur la Science-Fiction : textes critiques* (selecție din cărți și articole despre sefeu publicate după 1990)²⁹. Ideile strategice ale acestui autor sună adesea ciudat de familiar pentru amatorul român de comentarii asupra sefeurilor, eventual surprinzătoare fiind sporita forță dialectică vădită de text.

Inventariind teoretizările apărute în limba franceză înainte de 1980, Roger Bozzetto conchide că promovarea strict estetică a sefeului, cel puțin a celui francez, nu mai este actuală. În anii '50, în schimb, așa ceva este posibil, întrucât relațiile sefeului francez cu ”instanțele de legitimare” literară sunt amiabile. Atunci, sefeurile unor autori cu succese literare anterioare sunt acceptate fără probleme de critica literară. Ne amintim, în context, de primirile foarte elogioase făcute de literații români celor două volume de sefeuri ale lui Ov. S. Crohmălniceanu, când pare să fi funcționat același mecanism, cu o întârziere de trei decenii.

Ulterior, în opinia lui Roger Bozzetto, situația se schimbă. Sefeurile nu mai sunt incluse în circuitul cult al receptării, în sensul că nu mai sunt mediatizate de către instanțele literare, ajungând direct la cititori. Etapa următoare este a constituirii unei critici interne. Sefiștii își construiesc propriile instanțe de valorificare, recunoscând astfel că textele lor preferate sunt de fapt paraliteratură, adică o realitate socială paralelă literaturii și în nici-un caz inferioară acesteia. Ajuns în acest punct al discuției, Roger Bozzetto caută argumente identitare, în stilul atât de cunoscut sefiștilor români. Dificultatea sa principală, „clasică” de altfel, este să promoveze un

mod de valorizare al sefeurilor independent de semnificația estetică a acestora. Cum s-a văzut, o asemenea performanță este extrem de dificilă, dacă nu cumva imposibilă, din punctul de vedere al literaților. Despărțindu-se de literatură, Roger Bozzetto întâmpină și o altă dificultate, la fel de rezistentă. El este constrâns de tradiția culturală să păstreze cele mai multe dintre mecanismele intelectuale impuse de literați de-a lungul timpului. Golite de interesul pentru valoarea estetică, acestea sunt chemate să funcționeze „împotriva naturii”. Un *salto mortale* dificil este cerut și atunci când metodologia criticii sociologice este chemată să suplinească lipsa criteriului estetic de apreciere.

În schimb, demersul universitarului francez funcționează perfect la nivelul enunțurilor de principiu, derminându-ne să-l încadrăm în categoria retoricii tip *counterculture*. El citează aprobativ, de exemplu, o ripostă antielitistă, semnată de Eva Kushner:

„La notion de littérature ainsi que son histoire sont relatives à l'épistémé d'une société et d'une culture données, à un moment de leur histoire.[...]” Il nous semble qu'après une saine réaction contre un Pantheon étroitement littéraire un nouvel équilibre soit en train de s'établir entre le 'littéraire' et le 'paralittéraire' ou plutôt que leur opposition même sera dépassée au profit d'une saisie globale du discours d'une époque dans ses aspects formels mais aussi idéologiques et pragmatiques.”³⁰

La rândul lui, Roger Bozzetto consideră că infraliteratura este un concept inactual, întrucât sugerează o pretinsă inferioritate a literaturii populare, inclusiv a sefeului, față de literatura acceptată de elită:

„En effet situer la science-fiction, par exemple, dans la littérature ou l'infra littérature n'a aucun sens en soi : la place d'un genre dans le système littéraire global n'est jamais fixée une fois pour toutes, elle

varie et ses configurations peuvent être rendues visibles par la mise en évidence des circuits empruntés.”

În schimb, conceptul de paraliteratură, exprimând o alternativă culturală întru totul legitimă a literaturii, este acceptabil:

„C'est-à-dire construire un lieu où une culture propre s'exprimera et se fera connaître, avec ses prix, ses critiques, ses auteurs, et ses valeurs spécifiques mais loin d'être coupées de la culture dominante, ou même de la littérature de mainstream. [...] La S.-F. “s'autorise d'elle-même” et se constitue en paralittérature : se dotant de ses propres instruments d'évaluation, de structures internes de légitimation, elle s'invente une orthodoxie.”³¹

În 1980, Florin Manolescu le recomandă sefiștilor români intrarea în literatură, respectiv în conștiința de sine a acesteia. Aceștia îi urmează cu sfințenie sugestia, cu rezultatele schițate mai sus. Roger Bozzetto, ilustrând o mentalitate schimbată, propune contrariul, renunțarea la intrarea în literatură și consolidarea unei cvasiliteraturi paralele. Cum sefeul are haină literară, inventarea unor noi instrumente intelectuale de valorificare, în afara celor impuse de literatură, este dificilă. De îndată ce se părăsește terenul tematologiei, spun literației, discursul de promovare a sefeului este foarte anevoios. Cum se vede, paradoxul autonomiei este extrem de rezistent.

„Procurori”

Spre deosebire de „avocați”, „procurorii” consideră că sefeul n-are o valoare estetică semnificativă, fiind de fapt o literatură de mâna a doua. Retorica lor elitistă cunoaște câteva grade de virulență. La un prim nivel s-ar afla expedierile politicoase ale sefeului către zonele insalubre ale

literaturii de slabă calitate. Semnificativ pentru această categorie este Dumitru Micu, într-o *Scurtă istorie a literaturii române*, din 1996, unde face efortul de a menționa un număr de sefiști. Gestul istoricului literar, democratic și antielitist, nu este tocmai uzual. De regulă, criticii români sunt distanți sau chiar aroganți față de sefiști. Deși precizează explicit că este vorba despre o literatură de rangul al doilea, destinată lecturii nepretențioase, Dumitru Micu ilustrează cea mai palidă formă de bunăvoință față de sefiști, cea a menționării minimalizatoare a sefeului. Acesta:

„...nu-și poate impune drept țel specific rafinamentul artistic [deoarece] în obiectivul [lui] nu are cum intra psihologia, studiul caracterologic, pictura de medii, analiza socială”.

Într-o lucrare anterioară, criticul considera că menirea sefeului este

„să desfete [intelectul], asemenea unei algebre vesele, asemenea jocului de șah, asemenea dezlegării cuvintelor încrucișate”³²

În articolul de unde provin citatele de mai sus, Györfi-Deák György, unul dintre cei mai fervenți susținători ai sefeului românesc din ultimii ani, aflat deocamdată la nivelul articolelor de revistă, dar promițând lucrări de mai mare întindere, găsește totuși că demersul lui Dumitru Micu, aparent dezavantajos, „face bine” genului, pentru că atrage atenția altor istorici literari asupra lui. Este o atitudine standard. Sefiștii sunt bucuroși, dacă literații îi bagă în seamă. Această satisfacție „masochistă” se estompează până la dispariție în mentalitatea neosefiștilor de după anul 2000.

Numeroși critici și istorici literari nu se pronunță asupra sefeului, păstrând o tăcere disprețuitoare. Alții, puțini la număr, îl socotesc neconvingător ca literatură. Mircea Opriță citează câteva aprecieri de acest gen, dovedind că pentru un sefișt orice opinie despre textele sale preferate,

fie și negativă, este prețioasă, cu atât mai mult atunci când este emisă de o personalitate importantă. Istoricul sefeului românesc îi citează pe Vladimir Streinu, Ștefan Augustin Doinaș și Alexandru Philippide. Opiniile ultimului sunt în mod special reprobative. Philippide consideră că genul este un hibrid „produs între pseudoștiință și pseudoliteratură” și prevestește pieirea lui:

„fie din cauză că progresul științei întrece închipuirea scriitorului, fie din cauză că această închipuire se rătăcește de la început într-un neverosimil atât de flagrant, încât, în loc să uimească pe cititor, îl indispuie fără nici un efect, nici de curiozitate, nici de artă.”³³

Opiniile lui Alexandru Philippide țin de retorica respingerii. Sefeul este socotit o literatură eșuată. Comentându-le, Mircea Oprea recurge la un argument devenit tradițional, reproșându-i lui Alexandru Philippide confuzia între totalitatea genului și partea cea mai „slabă” a acestuia. Dacă preopinentul lui ar putea să-i răspundă, i-ar spune că literatura folosește uneori motive și teme sefistice, dar aceasta nu înseamnă că se transformă în sefeu. Aflăm în această mică polemică esența disputei teoretice dintre literați și sefiști.

O obiecție demnă de reținut se află și într-o referire a lui Nicolae Manolescu la o antologie de sefeu românesc apărută în Belgia:

„Impresia mea, citind, a fost că psihologia naiv-schematică din majoritatea narațiunilor e datorată unei limite a genului: e vădit adăugată, ca o podoabă, cum era în literatura exotică sau cum este în romanul polițist. [...] Neșansa naturală a unei asemenea literaturi este de a nu fi esențial literatură: adică psihologie.”³⁴

Este un alt exemplu de retorică a respingerii. Sefeul este cotat drept altceva decât literatură, de fapt ca literatură proastă. Obiecțiile respective

sunt corecte, în privința sefulturii. Este interesant modul cum reacționează Cornel Robu la asemenea afirmații, în stilul său „despletit”:

„Din principiu și prin definiție i se poate pretinde unui scriitor de *science fiction*, ca liminar ’barem de calificare’, doar ceea ce s-ar putea numi ’mica psihologie de campanie S.F.’: un minimum de penetrație psihologică, siguranța și firescul orientării neezitante pe eșichierul psihologiei ’canonice’, ’generice’, în care omul e prezent mai întâi ca specie, apoi ca ’temperament’, și abia în cele din urmă ca individ. Expediență psihologică necesară și suficientă, perfect funcțională, întrucât abisurile științificiunii nu sunt psihologice, sunt prin definiție ontologice.”³⁵

Este o mostră remarcabilă de retorică identitară a sefiștilor români. Literații pot să-i reproșeze lui Cornel Robu anumite „alunecări” semantice (ontic devine ontologic, de exemplu), precum și transformarea subiectivă a sefeului într-un instrument de reflecție suprarrealist de performant. Ei recunosc însă și faptul că patosul argumentativ al lui Cornel Robu, fie și discutabil sub raport estetic și filozofic, are un anumit prestigiu retoric, independent de adevărurile exprimate. Pentru sefiști, acesta din urmă este mai mult decât suficient și deosebit de flatant.

Asemenea opinii sunt parțial confirmate de instanța academică:

“Accentul cade aici [în sefeuri] pe justificarea ’științifică’ a unor acte ce par a ține de fantasticul pur, pe specularea literară a unor teorii și ipoteze științifice, uneori chiar confirmate de progresul cunoașterii, dar care rezistă în plan artistic în măsura în care ficțiunile respective sunt plauzibile din punct de vedere literar”.³⁶

De remarcat faptul că această definiție de dicționar este mai elastică, evitând să exprime idiosincrasia referirilor citate anterior. Sefeurilor li se dă o șansă, de altfel cu totul rezonabilă.

Să adăugăm și o altă nuanță căpătată de retorica nonapartenenței, anume cea a denunțării indignate, în stil gazetăresc, nu fără o anumită ingenuitate intelectuală. Dan Stanca pornește de la convingerea că sefeul este o diversiune, prin practicarea desacralizării. Consecința atitudinii profane a autorilor de sefeuri este, în opinia sa, incapacitatea de a simți și de a construi mistere, dar nu și enigme. Explicația stă faptul că sefeul este rodul mentalului, „nu provine din trăire, din experiența autentică a vizionarismului”. Lipsiți de acces la mister, spre deosebire de autorii de literatură fantastică, sefiștii își văd barat drumul către marea literatură. În plus, ei au dorința de a

„răsfăța vulgul [...] obsesia de-a stârpi adevăratele elite și de-a le uzurpa [...] prin crearea unei categorii de așa-ziși cunoscători 'inițiați' care, bineînțeles, nu au nici-o legătură cu inițierea spirituală și chiar o abolesc.”

Apogeul retoric este atins prin folosirea strunei inchizitoriale:

„Și oare nu artificialul, mentalul, convenționalul sunt viclesugurile Satanei pentru a nu crede în existența sa și, implicit, nici în viața de dincolo de viață a Tatălui Ceresc?”³⁷

Obiecțiile lui Dan Stanca au o anumită acoperire în fapte. Este evident, de exemplu, că sefeurile au un substrat anticreștin. Este de asemenea vădită lipsa de interes a sefiștilor pentru latura emoțională a vieții și preferința lor pentru construcțiile cerebrale.

Interesantă, în context, este și patima elitistă a jurnalistului. Dacă ceilalți contestatari ai sefeului, citați mai sus, rămâneau între limitele unor

contestări moderat urbane, Dan Stanca găsește o tonalitate foarte virulentă în intervenția sa. Citindu-i spusele, realizăm că sefiștii au printre literați adevărați „dușmani”, lucru foarte flatant pentru ei. „Afurisenia” rostită de un reprezentant al „bisericii-mamă” le semnalează „schismaticilor” că sunt realmente luați în seamă.

Retorica identitară a sefiștilor, implicit antiliterară, poate fi descrisă prin compararea argumentelor de tip *contraculture* și *counterculture*. În ceea ce privește retorica respingerii sefeului, caracteristică literaților, este utilă teoria elitelor³⁸. Grupuri sociale dominante, preocupate să-și mențină și să-și transmită prerogativele, elitele dețin avantajele organizării, au retorici adecvate, incluzând argumente ideologice, invocări ale unor principii morale universale și argumente mereu nuanțate ale delimitării față de alte grupuri sociale. În cazul nostru, interesează o subdiviziune a ceea ce am putea numi retorica superiorității estetice și profesionale, practică de literați vizavi de sefiști și de sefeuri.

Adrian Dinu Rachieru, în *Elitism și postmodernism. Postmodernismul românesc și circulația elitelor*³⁹, propune câteva puncte de vedere interesante. Astfel, reține atenția descrierea intereselor extraliterare din viața literară românească:

„...scriitorimea – ca grup social specific – nu acționează și reacționează pe generații; coeziunea ei rămâne un concept convențional, fiind anihilată de comunitatea centrifugă a 'grupusculelor' animate de regulă prin motive extraliterare. [...] Astfel de grupuscule atrag în jurul unei personalități literatorii mediocri, fabricanții de literatură.”

Psihologia de grup este primejdioasă, consideră autorul,

„știindu-se că presiunea literaților dotați 'cu funcții' instaurează un regim anticritic, expresia unei concepții feudale despre raporturile literare. Atitudinea conjuncturistă, solidarizările temporare, temenelele criticii (scrise sau orale), interesele de cartier

și disputele administrative, frecventarea problemelor periferice, manifestările de vindictă atentează la promovarea veritabilelor valori. E puțin spus că toate acestea stingheresc actul critic.”⁴⁰

Aceste considerații critice amintesc de politica redacțională a revistei *Luceafărul* din anii '80, concepută de o „contraelită” adeptă a naționalismului comunist, aflată într-un conflict perpetuu cu Uniunea Scriitorilor și cu liderii de opinie literară din emigrație. Criticile la adresa scriitorilor români, ca grup social dispus să renunțe conjunctural la valorile estetice, au o anumită îndreptățire tipologică, dar par anacronice astăzi, când opțiunile anticomuniste sunt transformate în criteriu valoric. Le cităm pentru că oferă un punct de plecare într-o discuție despre retorica elitistă.

În perioada respectivă, retorica elitei literare este practică mai ales de către literați legați de structurile de conducere ale Uniunii Scriitorilor și de către anumiți autori ratificați de către liderii de opinie literară din emigrație, în special cei de la postul de radio „Europa liberă”. Datorită mai ales acestora din urmă, retorica elitei literare include și accente politice, adăugate celor tradiționale, legate de desemnarea unor autori ca fiind deținători de talent literar, spre deosebire de cei considerați doar veleitari.

În ceea ce privește opiniile literaților despre sefiști, reproșurile de natură politică nu sunt semnificative. Se pare că nimeni nu le-a reproșat sefiștilor din perioada dictaturii comuniste faptul că nu s-au transformat în disidenți și n-au încercat să strecoare în textele lor „șopârle” anticeaușiste. De altfel, vocația sefeului românesc nu pare a fi parabola politică⁴¹. Același lucru se poate spune, în mare, despre sefeul internațional. Într-adevăr, anumiți scriitori, precum George Orwell, devin celebri prin cărți ținând sub raport formal de sefeu, dar numai pentru că ating probleme majore legate de condiția umană. Spre deosebire de temele clasice ale sefeului, de natură să permită variațiuni relativ simplu de obținut, sefeul politic se dovedește a fi mai puțin generos în această privință.

În aceste condiții, retorica antisefistă produce în special argumente referitoare la nivelul estetic și artizanal al textelor, apelând, după cum s-a văzut, inclusiv la reproșuri de tip antiateist. Substratul tuturor criticilor pare a fi convingerea literaților că sefiștii nu au talent literar. În moduri mai mult sau mai puțin eufemistice, literații le spun sefiștilor că scriu prost și drept urmare este indicat să-și aleagă publicul dintre comilonii lor.

Împotriva „excomunicării”, sefiștii pledează vreme de decenii, obținând anumite victorii parțiale, prin includerea textelor lor în diferite istorii literare. Cum vom arăta în capitolul despre neosefiști, „lupta” lor devine inactuală în anii din urmă, iar discuțiile despre apartenența sefeului la literatură devin desuete. Adevărurile parțiale, transformate în argumente de cele două „părți”, devin treptat interesante doar pentru istoria culturală.

Pentru simetrie, credem că este potrivit să menționăm și două opinii elitiste de proveniență străină, aparținând unor personalități de primă mărime. Prima îi aparține lui Jorge Luís Borges și o considerăm în mod special semnificativă, cunoscut fiind faptul că marele autor argentinian folosește în unele dintre textele sale motive și modalități sefistice. Borges nu este un teoretician literar sistematic, dar opiniile sale din această categorie sunt pertinente. Scriind despre H. G. Wells, el ajunge la concluzii menite să-i contrarieze pe apărătorii tradiționali ai sefeului:

„În opinia mea, superioritatea primelor nuvele ale lui Wells - *The Island of Dr. Moreau*, de exemplu, ori *The Invisible Man* – se datorează unei rațiuni mai profunde. Nu este doar ingenios ce relatează ele; este, deopotrivă, și simbolic, pentru niște procese care, într-un fel, sunt inerente tuturor destinelor omenești. [...] Opera care dăinuie este capabilă întotdeauna de infinită și plastică ambiguitate; ea este totul pentru toți, precum Faptele Apostolilor; este o oglindă care dezvăluie trăsăturile cititorului și este, totdeauna, o hartă a lumii.”⁴²

După cum se vede, Borges apreciază texele respective nu pentru ingeniozitatea specifică sefeului, ci pentru calitatea lor de a exprima condiția umană. Este un mod elegant de-a spune că sefeul contează doar atunci când devine literatură. Genul acesta de afirmații este tipic pentru mentalitatea elitistă a literaților.

O altă contestare a sefeului, de această dată implicită, îi aparține lui Pierre Bourdieu. Admițând că sefiștii seamănă cu jurnaliștii în privința felului de-a scrie și de-a înțelege producția de texte, după cum am argumentat într-un capitol anterior, analizele respective sunt importante în contextul de față. Bourdieu se referă la jurnaliști în mai multe dintre scrierile sale, o abordare sistematică apare însă doar în 1996, în *Sur la télévision*, suivi de *L'emprise du journalisme*. Deși ideal ar fi fost să-i privească pe jurnaliști cu neutralitatea senină a sociologului, Bourdieu dezvoltă un criticism evident la adresa lor, dovedindu-ne că este stăpânit de ceea ce am numit mentalitatea literaților. Deși n-o afirmă niciodată în mod explicit, câmpul de producție culturală al jurnalismului i se pare derizoriu. Ziariștilor, fie ei din televiziune sau din presa scrisă, li se impută preferința pentru dramatizarea faptelor diverse, superficialitatea fundamentală și „logica comercială”. Mai mult chiar, trecând dincolo de categoria păcatelor veniale, de felul celor de mai sus, Bourdieu găsește că există o „constrângere structurală” din partea câmpului jurnalistic, exercitată asupra celorlalte câmpuri de producție culturală:

„Cu alte cuvinte, un câmp el însuși din ce în ce mai dominat de logica pieței ajunge să impună, într-o măsură tot mai mare, propriile sale constrângeri unor universuri diferite.”⁴³

Apreciind că această constrângere are drept fundal antiintelectualismul cronic al lumii jurnalistică, Bourdieu trimite câteva săgeți în direcția celor numiți de el „intelectuali de televiziune”, printre aceștia aflându-se și un număr de scriitori. Cum televiziunea și în general

jurnalistica au posibilitatea de-a oferi false consacărări, respectivii capătă o recunoaștere nejustificată din punctul de vedere al „definiției interne” a profesiei de scriitor. Dacă admitem că lucrurile stau astfel, fenomenul ne interesează, pentru că are un frate geamăn în comunitatea sefiștă. Și aici recunoașterea cuiva și „ungerea” respectivului ca scriitor se produce într-o instanță străină de cea literară. Bourdieu face de altfel o referire expresă la acest tip de marginalitate⁴⁴. El arată că intelectualii-jurnaliști profită de dubla lor apartenență ”pentru a ocoli exigențele specifice ale ambelor universuri”. La sefiști, lucrurile se petrec tot așa. Ei câștigă în interiorul comunității lor aura unor scriitori, fiind numiți astfel, iar printre literați capătă un soi de impunitate specială, exigențele literare în ceea ce-i privește fiind mai scăzute decât cele obișnuite. Modul jurnalistic de-a scrie și de-a vorbi pare într-adevăr a câștiga tot mai mult teren în lumea de azi. Bourdieu are dreptate în această privință, greșind însă atunci când pare a le reproșa jurnaliștilor felul lor de-a produce texte și de a-și concepe profesia. Este una și aceeași atitudine cu aceea a literaților, atunci când aceștia le reproșează sefiștilor că scriu prost. Atitudinea corectă și cerută de vremurile din urmă pare a fi una perfect ecumenică. Dacă literații doresc să rămână niște artizani „pe cont propriu”, spun jurnaliștii (și sefiștii), nimeni nu-i împiedică s-o facă. Noi, în schimb, înțelegem să ne conformăm unui mod industrial de-a folosi cuvântul.

O altă dovadă a faptului că Bourdieu folosește retorica literaților este felul cum îl descrie pe jurnalist în chip de *loser*:

„Jurnalismul este una dintre profesiile cu cel mai mare număr de oameni frământați, nesatisfăcuți, revoltați sau, dimpotrivă, cinic resemnați, una dintre profesiile în care a devenit un obicei (în special de partea celor dominați, firește) exprimarea mâniei, a dezgustului ori a descurajării provocate de realitatea unei munci care continuă să fie trăită și revendicată ca fiind 'cu totul altfel'. Sântem însă departe de situația în care aceste revolte și refuzuri ar

putea ajunge să îmbrace forma unei adevărate rezistențe, individuale dar mai ales colective.”⁴⁵

Există o bună doză de subiectivism în asemenea afirmații. Nu este deloc exclus ca și printre literați să existe personalități depresive, după cum printre jurnaliști se află cu siguranță și oameni echilibrați, mulțumiți de condiția lor, nu din suficiență⁴⁶. Acest mod de-a privi lucrurile este potrivit și în cazul sefiștilor. Dintre aceștia, nemulțumiții cronici sunt cei zbuciumați, apăsați de ambivalență. Aceștia doresc să devină literați, dar sunt recunoscuți ca atare doar de către comunitatea sefistă. Pe de altă parte, literații pot fi la rândul lor apăsați de frustrările nerecunoașterii depline. Numeroși dintre ei pot rămâne toată viața la statul de scriitori minori. „Chinurile” lor nu sunt mai mici decât cele prezumate ale sefiștilor.

Tipologie literară

De regulă, literații îi consideră pe sefiști doar niște autori de literatură populară și îi tratează ca atare, ocolind posibilitatea de a-i plasa în constelații literare mai avantajoase, estetic vorbind. La rândul lor, sefiștii nu insistă în această direcție, preferând de obicei să etaleze argumente de felul celor prezentate mai sus, dominate de asumarea cunoscutului paradox al autonomiei. Ei susțin ideea că sefeul face parte din literatură și în același timp este independent față de aceasta, dar tratează întrucâtva superficial aspectele strict literare, acordându-le maximă atenție, în schimb, celor tematologice. Drept urmare, latura literară a sefeurilor nu este aprofundată. Se întâmplă așa și fiindcă lecturile teoreticienilor români ai sefeului sunt în general restrânse la o arie de texte anume, preferința pentru analizarea din interior a domeniului preferat fiind evidentă. De altfel, este în mod obiectiv dificil să fii în același timp un bun cunoscător al sefeului și să ai o întinsă cultură literară. O asemenea performanță ar fi eventual posibilă,